

OBRÁCENÍ SVATÉHO FRANTIŠKA V SOUVISLOSTI SE SPOLEČENSKOU SITUACÍ

Proměny společnosti 13. století v Itálii

V *Prvním životopise sv. Františka z Assisi* od bratra Tomáše z Celana máme zprávu o Františkově vážné nemoci, která se stala prvním krokem na cestě k jeho obrácení. Pravděpodobně se jednalo o následek ročního vězení. Svatý František byl totiž r. 1202 zajat po porážce v boji, když se účastnil povstání komuny assiských měšťanů proti šlechtě. Šlechtici nakonec utekli z Assisi do nedaleké Perugia (i rodina sv. Kláry), a tak začala dlouholetá válka mezi těmito městy, která vyústila právě v roce 1202 do jedné z bitev. Mnoho assiských bojovníků tehdy padlo do zajetí a mezi nimi i František.

O co tu vlastně šlo? Ve 13. století šlechta mění své staré dřevěné tvrze v pevné hrady z kamene a vápna. Požadavky na životní úroveň rychle stoupají. Tím se také mění naturální hospodářství starého dřevěného hradu uprostřed polí a vod v hospodářství peněžních rent. Roste přepych ve stylu bydlení, oblékání i stolování. To všechno předpokládá i daleko větší užívání peněz, které do této doby neměly velkou hodnotu. To co dříve šlechtic požadoval v naturálních dávkách, žádá nyní v penězích. Peníze na jedné straně vedly k hrabivosti, ale na druhé straně osvobozovaly prostého sedláka od dřívějšího nevolnictví. Šlechtici přestávali lpět na půdě, která byla do té doby hlavním znamením i zdrojem jejich bohatství, a jsou ochotni ji za určitý poplatek propůjčit.

Panovníci, biskupové, velmoži hledají nový zdroj příjmů a tím bylo právě zakládání osad a zvláště pak měst. Města byla střediskem řemesel a obchodu. Řemeslníci nebyli již nevolníky, byli svobodní, pracovali nejen na zakázku pro domácí spotřebu, ale i pro spotřebu cizí, pro obchod, pro trh. Práce tak sbližovala nový druh společnosti, jež si čím dál tím více zjednávala samostatnosti a práv. Spravoval je rychtář, ustanovený králem nebo biskupem či jinou vrchností, která město založila. Na znamení své samostatnosti se ohrazují silnými hradbami, mají své stráže i vojsko, vystupují jako třetí důležitý stav a domáhají se práv i na sněmech země.

Přesto však mocenský vliv šlechty zůstává nadále velmi silný. Napětí a konflikty mezi feudálními pány a nově vznikajícím stavem měšťanů jsou stále častější a silnější. Přestože šlechta měla svá sídla mimo město, staví si také paláce ve městě. Vzniká tak jasná architektonická struktura města, s oblastí vyhrazenou vyšší společnosti a oddělenou od nižšího obyvatelstva. Šlechtické paláce navíc vytvářejí uvnitř dvorní prostor, kde se většinou v zimě, kdy se zrovna neváličilo, konaly různé slavnosti, zvali se básníci a pěvci. Vzniká tak specifický typ rytířské kultury.

Dochází tak ke stále tvrdší konfrontaci mezi maiores a minores. Měšťané, často již velmi zámožní a někdy i zámožnější než někteří šlechtici, zůstávali stále jen minores, tedy společensky nižší vrstvou. Tyto základní společenské třídy se ještě členily na další stupně a podstupně, avšak nejdůležitější dělící čára vedla mezi příslušníky šlechty a prostým lidem.

Zcela mimořádné postavení měla církev. Nejdůležitější církevní úřady však byly udělovány šlechticům, a tak společenská vazba církve a šlechty byla vnímána jako cosi zcela přirozeného. Panovalo dokonce přesvědčení, že pokrevní šlechtictví a „duchovní šlechtictví“ – neboli svatost – patří jaksí přirozeně k sobě. Tedy světec by měl být, pokud možno, ze vznešeného rodu. Tento názor měl i své přirozené opodstatnění, jelikož šlechtici měli vždy podstatně větší možnost vzdělání i kontaktu s duchovními osobami a vyhlášenými klášterními školami.

Františkův obrat v myšlení

Do jaké míry byl František nadšen myšlenkou samostatného města bez nadvlády šlechty, či spíše vnímal nebezpečí ze strany Perugie a odchází do války bránit vlastní domov, není jasné. Každopádně se legendy zmiňují o Františkově statečnosti při snášení vězeňských útrap a zdá se, že hlavním motivem byla Františkova téměř romantická touha po hrdinství a slávě. Zvláštní pocit prázdnoty a marnosti, který se Františka zmocnil na jeho první procházce po uzdravení, byl jistě umocněn pocitem prohry i vším, co zakusil během bojů a ve vězení. Setkání se smrtí je vždy momentem, který vede k výrazné změně hierarchie hodnot.

Petr Bernardone, Františkův otec, byl cílevědomý a ctižádnostivý člověk. Svými obchodními aktivitami získal značné jmění a stal se tak váženým měšťanem. František tedy pocházel z nesmírně bohaté rodiny a stal se známým ve městě svým rozpustilým způsobem života. Ekonomická situace jeho rodiny byla tak silná, že rozdíl od šlechty byl pocíťován jen na společenské úrovni. Otec získal jmění, syn se tedy zdál být předurčen k tomu, aby získal šlechtický titul. Nebylo-li možno šlechtu svrhnout, pak bylo nutné stát se její součástí. František znovu začal snít o slávě a podněcován ctižádnostivým otcem odchází do války s úmyslem získat šlechtický titul rytíře.

František je na cestě do Puglie ve Spoletu zastaven nočním zjevením, které velmi připomíná obrácení svatého Pavla cestou do Damašku. František se vrací domů a začíná hledat samotu k modlitbě, až v něm nakonec uzrává rozhodnutí opustit dosavadní způsob života a zcela sloužit jen svému Pánu. František vzpomíná na své obrácení i těsně před svou smrtí a popisuje ho ve svém testamentu těmito slovy: „Pán dal mně, bratru Františkovi, abych takto začal dělat pokání: Když jsem ještě vězel v hříších, zdálo se mi nesnesitelně hrozné, měl-li jsem se setkat s malomocnými. Proto sám Pán mě dovedl mezi ně, abych jim prokazoval skutky milosrdenství. A když jsem od nich odcházel, pak to, co se mi zdálo hrozné, proměnilo se mi v radost pro duši i tělo. Potom jsem už dlouho neváhal a opustil jsem svět.“

Po této zkušenosti následovalo setkání s Kristem na kříži, který k němu promluvil. Celano píše: „Od tohoto dne byla jeho svatá duše jakoby zraněná a spolutrpěla s Ukřižovaným. Snad smíme mít zbožně za to, že se od té doby vtiskují jeho duši, i když ještě ne jeho tělu, znamení svatého utrpení. (...) Od chvíle však, kdy k němu Milovaný promluvil, byla jeho duše jako roztavený vosk. Láska jeho srdce se pak znameními ran zjevila na jeho těle.“

Františkova cesta k plnému sjednocení se s Kristem byla obtížná. „Čiňte pokání a věřte evangelium,“ je první výzva, se kterou se Kristus obracel na zástupy. Sv. František chápe život v pokání podle evangelia především jako úsilí o trvalé obrácení.

Velmi často se u svatého Františka zdůrazňuje jeho asketický život a jeho úsilí o chudobu. Moderní svět dokonce prohlásil sv. Františka jako patrona ekologů. To jsou však druhotné věci. Na svatém Františkovi je ve skutečnosti nejkrásnější jeho láska ke Kristu, k bratřím, ke všem lidem a pak i k celému stvoření, protože všichni tvoříme mystické tělo Kristovo, všichni jsme dětmi jediného Otce v nebesích a všichni jsme proto bratři a sestry. Láska Boží je největším zjevením evangelia.

Ne žebrákem, ale bratrem chudých

Běžně se říká, že svatý František přijal chudobu žebráka. Není to přesné. K pochopení Františkova jednání je třeba blíže ukázat na společenskou strukturu minores. Na nejvyšším stupni byli samozřejmě ti nejbohatší měšťané. Za nimi následovali řemeslníci. Další skupinu tvořili chudí lidé, kteří se nechávali najímat na práci. Obcházeli domy a nabízeli se ke službě. Poslední společenskou skupinou města byli žebráci. Měli právo žít ve městě a žádat almužnu. Byli tak chráněni hradbami města, což v době středověku nebyla až tak zanedbatelná záležitost.

Město mělo přesně oddělenou strukturu, podle toho kde žili maiores a kde minores. Avšak i minores se mezi sebou rozlišovali. Zcela zvláštní skupinou lidí byli malomocní. Do této skupiny se mohl dostat člověk z kterékoli společenské vrstvy. Byl vyhnán za hradby města do leprosárií, kterých bylo tehdy kolem Assisi několik. Malomocní tak byli jakoby mrtví zaživa. Naprosté nic. A mezi tyto lidi František dobrovolně odchází, žije s nimi a ošetřuje je.

Na druhé straně se František nestává běžným žebrákem, ale on i jeho bratři se řadí mezi chudé, kteří obcházejí usedlosti a nabízejí se k službě za trochu jídla. Bylo to velmi důležité, protože chudoba bratří nesměla být chápána jako povalečství, ale jako **dobrovolná volba evangelního způsobu života a následování Krista** „sine glosa“. To však neznamená, že bratři vždy našli práci. Zvláště ze začátku trpěli mnoho posměchu nebo byli přijati k práci a nic za ni nedostali. Teprve ve chvíli nejvyšší nouze, když nenašli práci nebo nedostali za práci slíbenou odměnu nebo měli mnoho nemocných bratří, které by jinak neuživili, byli bratři oprávněni jít žebrat a živit se „ze stolu Páně“.

Františkův vztah k práci je podivuhodný. Práce je v jeho očích „milost“. „Ti bratři, kterým Bůh dal milost, že mohou pracovat, ať pracují svědomitě a s dobrým úmyslem, aby totiž nedali vzniknout zahálce, která je nepřítelem duše, ani při tom nepotlačovali ducha svaté modlitby a zbožnosti, kterému mají sloužit všechny časné věci.“ Práce je již v této době (podobně jako dnes) viděna jako cosi poníženého, znak života prostých lidí. Kdo je bohatý, nepracuje. A pokud něco dělá, tak rozhodně ne obyčejnou práci. Velmi výmluvné je i Františkovo svědectví na konci jeho života, kdy nemocný a stigmatizovaný píše ve svém testamentu tato slova: „A já jsem pracoval vlastníma rukama a budu pracovat; a rozhodně chci, aby všichni bratři se zaměstnávali počestnou prací. Kdo neumí pracovat, ať se to naučí, a to ne z touhy po mzdě za práci, ale pro příklad a pro potlačení zahálky. A když za práci nedostaneme mzdu, obrátíme se k stolu Páně a budeme prosit o almužnu dům od domu.“

Františkovo obrácení bylo odezvou na tehdejší společenskou situaci, a to potvrdil i zájem dalších mladých mužů. To, o co František původně ze všech sil usiloval, dokázal nakonec zcela opustit, aby našel Krista a s ním i skutečnou identitu sebe sama. Jistě není náhodné, že tolik mladých mužů z nejlepších šlechtických rodin i z řad prostého obyvatelstva se stalo jeho následovníky. Jen uvažme, že za deset let od ústního schválení nové řehole Inocencem III. na jaře roku 1209 bylo celkem všech bratří již okolo 5000. To znamená průměrně 500 noviců ročně. Vzhledem k tomu, že v prvních letech řádu byli všichni bratři přijímáni u Panny Marie Andělské – zvané Porziunkula, muselo to být skutečně náročné i nádherné zároveň.

Zpracováno podle „Spiritualita sv. Anežky České“ od sr. Ludmily Pospíšilové, s. 9-19, staženo z <http://web.katolik.cz/ifs/>

